

Graven naar de wortels van onveiligheidsgevoelens

Resultaten van een onderzoek in twaalf buurten

*Remco Spithoven**

Het veiligheidscomplex is in de ban van de veiligheidsbeleving van burgers. Het thema staat sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw steeds meer of minder in de politieke belangstelling (Spithoven 2017a). Maar inmiddels wordt de veiligheidsbeleving haast even belangrijk gevonden als de objectieve veiligheid. Los van alle retoriek van politici, bestuurders en beleidsmakers over het ‘herwinnen van het vertrouwen van de burger’ en ‘de burger zich veilig laten voelen’ is er in de praktijk ondanks de beste intenties nog geen antwoord gevonden op de vraag: *hoe* onveiligheidsgevoelens te bestrijden?

Dit artikel geeft de bevindingen weer van een onderzoek naar onveiligheidsbeleving in twaalf buurten in de regio's Midden-Nederland en Rotterdam. De onderzoeksvraag voor elke buurt was: *Welke uitleg geven buurtbewoners zelf voor de toename in gemeten gevoelens van onveiligheid?* Allereerst wordt ingegaan op de ongrijpbare natuur van het concept ‘onveiligheidsbeleving’, om daar een aangescherpte probleemdefinitie in de vorm van ‘verstoorde veiligheidsbeleving’ voor aan te reiken. Na het bespreken van de overkoepelende bevindingen wordt afgesloten met een uiteenzetting van praktische richtlijnen in het bestrijden van ‘het onveiligheidsgevoel’. Dit vraagt in de uitvoering steeds opnieuw om verdieping in analyse én aanpak.

* Dr. R. Spithoven is als lector Maatschappelijke Veiligheid verbonden aan de Academie voor Bestuur, Recht en Ruimte van de Hogeschool Saxion. Hij is tevens research-fellow bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam en redacteur van *Tijdschrift voor Veiligheid*.

Waar gaat 'het onveiligheidsgevoel' eigenlijk over?

'Voelt u zich wel eens onveilig?' Sinds men in de jaren zeventig in Nederland onderzoek is gaan doen naar 'onveiligheidsbeleving' maakt deze vraag deel uit van de vragenlijsten die wij aan respondenten voorleggen (Fiselier 1978; Cozijn & Van Dijk 1976). In de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk stelt men sinds jaar en dag een andere vraag: 'How safe would you feel being out alone in your neighbourhood after dark?' Hoewel er belangrijke verschillen bestaan in de strekking van deze vragen,¹ zijn beide vragen verre van ideaal. Dit type *single item items* – een enkele vraag waarmee in feite een complex concept wordt gemeten – is meer specifiek bekritiseerd op de volgende punten (Spithoven 2017a, p. 47; zie ook Farrall & Gadd 2004; Hale 1996, p. 86-87):

1. De vragen starten veelal met het sturende woord 'hoe'.
2. De vragen refereren niet expliciet aan criminaliteit.
3. De Engelse vraag refereert aan de vage geografische eenheid van de buurt.
4. De Engelse vraag refereert aan voor veel mensen louter hypothetisch gedrag.
5. De vragen vermengen impliciet inschattingen en gevoelens.
6. De vragen vermengen ook impliciet verschillende sociale identiteiten van respondenten.
7. De vragen refereren niet aan een specifiek tijdsbestek.

Het moge duidelijk zijn dat dit type vragen naar '(on)veiligheidsbeleving' verre van geschikt is om *betrouwbare* en *valide* uitspraken over de beleving van burgers te doen. Toch gebruiken veel overheden deze vragen vandaag de dag nog in vragenlijstonderzoek om de beleving onder burgers te polsen. Sterker nog, er wordt beleid gebaseerd op de uitslagen van deze vragen. Zo moet bijvoorbeeld het percentage respondenten dat aangeeft zich 'wel eens onveilig te voelen' binnen bepaalde tijd een bepaald aandeel naar beneden, of de negatiever scorende wijken moeten beter scoren.

1 De eerste vraag richt zich op *on*veiligheid, waar de tweede naar veiligheid vraagt; de eerste vraag is algemener, waar de tweede zich op de buurt richt; de eerste vraag bevat geen scenario, waar de tweede vraagt naar een hypothetische situatie met bepaalde kenmerken; de eerste vraag richt zich op de prevalentie van het fenomeen, waar de tweede zich richt op de omvang.

Maar hoe deze doelen te realiseren blijft in de beleidsstukken doorgaans onbeantwoord. Er is met andere woorden *wel* een beleefde urgentie en vaak zelfs een beleidsdoel, maar dit beleidsstreven wordt doorgaans *niet* vergezeld van een strategie waarin inspanningen en middelen in dienst van het doel worden ingezet. Toch is dit eigenlijk niet zo vreemd. Want om iets effectief aan te kunnen pakken, moet je weten hoe het werkt. En daar zit de crux: 'het onveiligheidsgevoel' gaat in potentie over veel verschillende zaken. Dit werd al vroeg na het politiek omklede startschot van het begrip '*fear of crime*' in de Verenigde Staten door academici gesignaleerd. Zij riepen beleidsmakers en wetenschappers op om scherper na te denken over wat dit concept eigenlijk inhoudt (zie bijv. Fürstenberg 1971; DuBow e.a. 1979; Ferraro & LaGrange 1987). Hoewel kritische auteurs goede pogingen waagden om het concept te verscherpen alvorens het te onderzoeken, is hun kritiek helaas een dode letter gebleven (Jackson 2004; Pleysier 2010).

Als gevolg van het momentum dat '*fear of crime*' in politieke en beleidsmatige kringen kreeg, was niet langer de vraag wat het fenomeen inhoudt, maar vooral hoe groot het is en hoe het over de bevolking is verdeeld (Lee 2007; Cops 2012). Al sinds de start zit het onderzoek naar '*fear of crime*' daarom vast in een theoretische en methodologische beperking: men meet zonder te theoretiseren, laat staan te operationaliseren, en gebruikt haast uitsluitend vragenlijsten met daarin de fel bekritiseerde standaarditems (Hale 1996). Onderzoeken op basis van aangescherpte metingen, de toepassing van andere methoden en een gedegen theoretische inbedding wijzen steeds op een veel kleinere omvang en minder problematische natuur van 'onveiligheidsgevoelens' dan regulier onderzoek (Farrall e.a. 2009).

In het meten van en denken over 'onveiligheidsbeleving' is kortweg nog veel winst te behalen. Gelukkig is er de laatste jaren een heropleving van de *kritische traditie* in het onderzoek naar dit onverminderd urgente thema (zie bijv. Hale 1996; Jackson 2004; Vanderveen 2006; Farrall e.a. 2009; Pleysier 2010; Cops 2012; Spithoven 2017a). In figuur 1 zijn de verschillende 'lagen' van onveiligheidsbeleving samengevat. Met een dergelijke uiteenrafeling van het concept en daaropvolgende definities en operationalisering tracht men in de kritische traditie voorbij de impasse te komen, die als gevolg van het gebruik van de standaarditems ontstond.

Figuur 1 De verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving

<i>Referentieniveau</i>		Type beleving		
		Cognitief Oordelen	Waarden	Affectief Emoties
Individuele identiteit	Persoonlijk, specifieke situatie	A. Situationeel risico van persoonlijk slachtoffer-schap van criminaliteit	B. Zorgen over acute, persoonlijke dreiging van criminaliteit	C. Emoties over de acute, persoonlijke dreiging van criminaliteit
	Persoonlijk, anticiperend	D. Geanticipeerd, persoonlijk risico op slachtoffer-schap van criminaliteit	E. Zorgen over geanticipeerd, persoonlijk risico op slachtoffer-schap van criminaliteit	F. Emoties over geanticipeerd, persoonlijk risico op slachtoffer-schap van criminaliteit
Collectieve identiteit	Collectief, deel van een buurt	G. Algemeen risico van criminaliteit in de buurt	H. Algemene zorg over criminaliteit als risico in de buurt	I. Emoties over criminaliteit als risico in de buurt
	Collectief, deel van de samenleving	J. Algemeen risico van criminaliteit in de samenleving	K. Algemene zorg over criminaliteit in de samenleving	L. Emoties over criminaliteit in de samenleving

Bron: Spithoven 2017a, p. 70

Theorie en eerder onderzoek over onveiligheidsgevoelens in de buurt²

Volgens de internationale wetenschap ligt het natuurlijke aangrijpingspunt voor de aanpak van 'het onveiligheidsgevoel' op het niveau van de buurt. 'Onveiligheidsbeleving in de buurt' kan worden gedefinieerd als (vertaling van Spithoven 2017a, p. 78):

'een set algemene gedachten, gedragingen en gevoelens die mensen aan-dragen wanneer zij criminaliteit in hun buurt bespreken (Farrall e.a. 2009, p. 149-157) als gevolg van een optelsom van interacterende gevoelens, percepties, emoties, waarden en oordelen over de lokale gemeenschap (Pley-sier 2010, p. 43; Jackson 2006; De Groof 2006; Hirtenlehner & Farrall 2013) op basis van hun collectieve identiteit (Sedikides & Brewer 2001) als onder-

² Zie voor een uitgebreide, systematische review van verklarende factoren op buurtniveau Spithoven 2017a, p. 37-42, 2017b, p. 4-6.

deel van de geografische eenheid die men als de eigen buurt beschouwt (Kaal e.a. 2006), gerelateerd aan criminaliteit of symbolen die een persoon met criminaliteit associeert (Ferraro 1995, p. 4; zie ook Ferraro & LaGrange 1987, p. 72)'.

Op het aggregatieniveau van de buurt zijn op basis van theorie en eerder onderzoek de nodige verklarende invloeden op onveiligheidsbeleving in kaart gebracht. Zo zijn onveiligheidsgevoelens onevenredig over stedelijke buurten verdeeld. Deze beleving vindt men vooral geclusterd in achterstandswijken en vaak zijn dit de buurten met veel sociale huurwoningen. Niet alleen vindt in deze buurten criminaliteit plaats, maar ook worden bewoners meer geconfronteerd met sociale en fysieke kenmerken die symbool staan voor de (potentiële) aanwezigheid van de dreiging van criminaliteit (Hale 1996; Van den Brink 2007). Denk hierbij aan sociale overlast, bijvoorbeeld geluidsoverlast, en aan fysieke overlast, zoals vandalisme (Farrall e.a. 2009). Deze signalen leiden tot het gevoel dat de sociale gemeenschapszin in de directe woonomgeving in verval is (Hale 1996). Onveiligheidsgevoelens komen dan ook meer voor in buurten waar minder sociale samenhang aanwezig is (Hale 1996) en die een slechte reputatie hebben (Van den Brink 2007).

Naast de invloed van de sociale kwaliteit zijn ook de bevolkingsdichtheid en de heterogeniteit in de bevolkingssamenstelling van invloed (Hale 1996). Door een grote bevolkingsdichtheid in een diverse woonbuurt is het lastig bezoekers van bewoners te scheiden. Zoals Blokland (2008) al signaleerde, draagt onderlinge bekendheid bij aan het kunnen plaatsen en inschatten van mensen, wat in de beleving van bewoners tot vertrouwen en veiligheid leidt. Snelle veranderingen in de omvang en samenstelling van een buurt kunnen afbreuk doen aan deze 'publieke familiariteit' (Hale 1996; Elffers & De Jong 2004). In de literatuur wordt als gevolg van maatschappelijke individualisering en snelle veranderingen in buurten ook wel gesproken over 'sociale disorganisatie'. Hieronder verstaat men het onvermogen van een gemeenschap om gedeelde waarden vast te stellen en daar effectieve sociale controle aan te verbinden (Sampson & Groves 1989; Sampson e.a. 1997). Maar sociale disorganisatie is ook veelal het neveneffect van de grootstedelijke levenswijze, waar 'afstandelijke sociale relaties samengaan met directe, fysieke nabijheid' (Duyvendak & Wekker 2015, p. 12).

‘Verstoorde veiligheidsbeleving’ als aangescherpte probleemdefinitie

Er gaat volgens de internationale theorie en empirie dus het nodige schuil achter onveiligheidsbeleving in buurten. Wetenschappers roepen beleidsmakers op om zich in de bestrijding van ‘fear of crime’ op achterliggende, concrete problematieken te richten. Duidelijk is daarbij dat elke *problematische* vorm van onveiligheidsbeleving in buurten opnieuw om maatwerk vraagt om effectief op de lokale, achterliggende vraagstukken in te kunnen spelen (Henig & Maxfield 1978; Hale 1996; Van Noije & Wittebrood 2010; Weisburd & Eck 2004; Bennett 1991). In de praktijk is het echter niet eenvoudig om een problematische beleving van onveiligheid in buurten te herkennen. Een aangescherpte probleemdefinitie wordt gevonden in het begrip ‘verstoorde veiligheidsbeleving’: een significant negatievere – en problematisch ervaren – veiligheidsbeleving van buurtbewoners, in vergelijking met dezelfde buurt op een eerder meetmoment (Spithoven 2017b, p. 7). Met de term ‘verstoring’ wordt bedoeld op de negatieve discontinuïteit in de gemeten veiligheidsbeleving. Pas bij zo’n duidelijk, negatief verschil wordt het voor beleidsmakers interessant om zich te verdiepen in lokale achtergronden van deze verandering. Langs deze insteek is het mogelijk om te komen tot inzichten voorbij negatieve afwijkingen van gemiddelden, waar gemeenten en hun partners in de praktijk momenteel vooral op koersen. Gemiddelden zeggen als functie van de extremen echter niet veel meer dan dat de beleving in de ene wijk negatiever is dan in de andere. Maar misschien is de beleving in een negatiever dan gemiddeld scorende wijk al jaren stabiel en daalt de beleving in een nu nog positiever dan gemiddeld scorende wijk sterk zonder dat men dat doorheeft. Het heeft kortweg meer praktisch toegevoegde waarde om de ontwikkeling van wijken – op zichzelf – door de tijd te onderzoeken, omdat men anders impliciet ‘de beste’ met ‘de slechtste’ wijk vergelijkt, terwijl deze qua samenstelling en interne dynamiek sterk zullen verschillen.

Werkwijze en respondenten

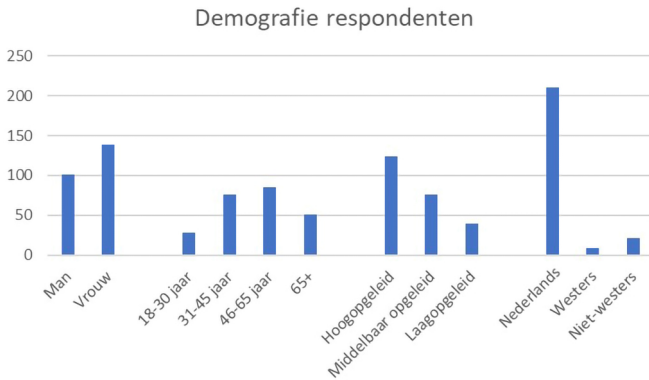
Na een eerste praktijkexperiment (Spithoven 2017b) is er – in samenwerking met Bureau Regionale Veiligheidsstrategie Midden-Neder-

land, de Veiligheidsalliantie regio Rotterdam en het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid – een oproep onder gemeenten gedaan. Hun is gevraagd om wijken aan te dragen voor een verdiepende, kwalitatieve studie naar lokale achtergronden van ‘onveiligheidsbeleving in de buurt’. Er meldden zich in korte tijd twintig geïnteresseerde gemeenten. Na toetsing bleek dat alleen in twaalf buurten signalen waren van een ‘verstoorde veiligheidsbeleving’ (Spithoven 2017b). In de overige buurten bleek het onveiligheidsgevoel stabiel en in een enkel geval zelfs positief te zijn ontwikkeld. De ‘verstoring’ voor de resterende buurten was op te maken uit significant negatievere scores in de Veiligheidsmonitor of lokale, vergelijkbare kwantitatieve instrumenten en/of uit verschillende kwalitatieve signalen richting professionals, zoals meldingen, e-mails en telefoontjes van buurtbewoners die aangaven zich ‘niet prettig’ te voelen in hun buurt. Na het selecteren van de wijken werd er met betrokken professionals naar de buurt binnen de wijk gezocht waarvan men wist of sterk de verwachting had dat de signalen van ‘verstoorde veiligheidsbeleving’ er het meest op van toepassing waren. In elk van de twaalf uiteindelijk geselecteerde buurten is door afstudeerstudenten van de opleiding Integrale Veiligheidskunde³ een dwarsdoorsnede van 20 bewoners geïnterviewd. In totaal hebben dertien studenten 240 buurtbewoners geïnterviewd. In figuur 2 is een verdeling van deze respondenten weergegeven voor de eigenschappen geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en land van geboorte.

Vooraf werd op basis van de bevolkingssamenstelling voor elke geselecteerde buurt een verdeelsleutel gemaakt en hier werd gedurende het onderzoek op gekoerst, om een zo ideaal mogelijke afspiegeling van de verschillende visies van buurtbewoners te krijgen. Duidelijk is dat dit slechts ten dele is gelukt, omdat de groep respondenten verhoudingsgewijs uit meer vrouwen, mensen van middelbare leeftijd, hogeropgeleiden en autochtonen bestond.

In totaal zijn er rond de 500 gespreksuren en 1.300 pagina's interviewtranscripten met dit onderzoeksproject gepaard gegaan. Elk interview-

3 Ten tijde van dit project was de auteur werkzaam als hoofddocent bij het Instituut voor Veiligheid en het lectoraat Kennisanalyse Sociale Veiligheid van de Hogeschool Utrecht. Veel dank aan HU-studenten Emiel Trompetter, Isabel Winkels, Maya Seur, Fayka van der Sterre, Jan Willem Boer, Niels Kampman, Daryl Sijbesma, Quincy van den Berg, Arvid Bal, Bas Guit, Tom de Lange, Margriet Heijne en Julika Stam en Inholland-student Jelle Kuiper.

Figuur 2 Demografische verdeling van respondenten (absolute aantallen)

Bron: Spithoven 2017b

transcript is gedetailleerd *gecodeerd*⁴ en geanalyseerd in het computerprogramma ATLAS.ti. Dit betekent dat aan de interviewfragmenten tekstlabels zijn geplakt die de inhoud van het fragment representeren.⁵ Door op vergelijkbare fragmenten dezelfde labels te plakken ontstond er een vergelijkend overzicht: gedeelde verhalen, contrasten en onderlinge relaties tussen codes werden op deze wijze tot interpreteerbare proporties teruggebracht. Door te kijken hoe vaak en in welke samenhang codes zijn toebedeeld, werd het *relatieve aandeel van elementen* in de verhalen van de respondenten inzichtelijk. Daarvan volgen nu de overkoepelende bevindingen.

Overkoepelende bevindingen

Uit onze overkoepelende analyse op de 240 interviews bij dit project is gebleken dat buurtbewoners in hun uitleg over hun gevoelens van onveiligheid in de eigen buurt vooral wijzen op specifieke locaties,

4 Met bijzonder veel dank aan Anthonie Drenth MSc voor het uitvoeren van dit monnikenwerk.

5 Onze handleiding bij het proces van coderen en analyseren was Friese (2014).

vermijdingsgedrag, sociale stabiliteit, sociale kwaliteit, superdiversiteit, negatief imago, inbraak en maatschappelijk onbehagen.

1. *Specifieke locaties*

Kenmerkend voor de specifieke locaties die buurtbewoners noemden, was dat er per buurt *steeds een andere mix van factoren* werd gebruikt om deze locaties te beschrijven. Veelvoorkomend waren echter wel de elementen 'hangjongeren', 'vermijdingsgedrag', 'donkerte' en 'vermoedens van criminaliteit'. Buurtbewoners mijden 's avonds de plekken waar hangjongeren samenkomen, want zij hebben het vermoeden dat deze jongeren zich schuldig maken aan verschillende vormen van criminaliteit, waaronder het dealen van drugs. Bij doorvragen bleef het vooral bij vermoedens van criminaliteit. Men kon doorgaans alleen concrete voorbeelden geven van alcohol- en softdrugsgebruik, geluidsoverlast en zwerfafval.

2. *Vermijdingsgedrag*

Onze respondenten vertelden een overwegend positief verhaal over hun buurt: het is een prettige buurt met de nodige problemen, maar men maakt zich doorgaans geen zorgen over de kans om zelf het slachtoffer van criminaliteit te worden. Men is in het dagelijks leven namelijk alert op het voorkomen van slachtofferschap door situaties te vermijden of preventieve maatregelen te nemen. Dit haast onbewuste gedrag geeft respondenten een gevoel van persoonlijke controle over de beleefde onveiligheid in hun buurt.

3. *Stabiliteit van sociale samenstelling*

De respondenten hechten sterk aan continuïteit in de buurt. Een buurt die snel verandert, wordt negatiever ervaren dan een stabiele buurt met de nodige problemen. Onderlinge bekendheid blijkt bij doorvragen remmend op gevoelens van onveiligheid te werken: men heeft bekende gezichten om zich heen en dit geeft, ook al kent men elkaar niet persoonlijk, toch een vertrouwd gevoel. Wanneer een buurt onlangs een fysieke opknapping of volledige renovatie had ondergaan, dan waren de verhalen over de buurt opmerkelijk positiever. Dat geldt echter niet als door deze renovatie ook de samenstelling van buurten veranderde. De fysieke omgeving mag veranderen, zolang de sociale mix maar gelijk blijft.

4. *Sociale kwaliteit*

In de twaalf buurten werd een grove tweedeling ten aanzien van de beleefde sociale kwaliteit zichtbaar: in de ene categorie buurten (I) was de sociale kwaliteit gematigd positief. Daar kennen buurtbewoners elkaar, zien zij actief naar elkaar om en hebben zij onderling regelmatig contact. Daarbij werd echter veelvuldig opgemerkt dat het onderlinge contact in de loop der jaren aan kwaliteit had ingeleverd. In de andere categorie buurten (II) bleek de sociale kwaliteit negatief doorgeslagen. In deze buurten heeft het individualisme de overhand, staat men als het ware gezamenlijk in de overlevingsstand, heeft ieder genoeg aan zichzelf en de eigen problemen, heeft men ook geen behoefte aan contact en heerst er een sterke mate van anonimiteit. Bewoners in deze buurten zijn zelfs niet in staat elkaar van bezoekers te onderscheiden. Dit type anonimiteit was in de verhalen van buurtbewoners gerelateerd aan een hoge doorloop in verhuizingen en een hoge bevolkingsdichtheid.

5. *Superdiversiteit*

Ook een superdiverse setting kwam terug als een prominente uitleg voor gevoelens van onveiligheid in de buurt: mensen van verschillende achtergronden, levensstijlen en voorkeuren leven dicht op elkaar en dat geeft spanningen. Maar volgens de respondenten is er slechts incidenteel sprake van daadwerkelijk heftige en langsepende conflicten. Respondenten zagen zelf anonimiteit als belangrijke verklaring voor de afwezigheid van echte conflicten: door de onderlinge anonimiteit blijft de ervaren spanning vaak beperkt tot onderlinge overlast. Dit wordt wel als irritant en storend ervaren, maar escaleert volgens de respondenten maar zelden, omdat men vaak niet weet van wie men precies overlast ervaart.

6. *Negatief imago*

Men noemt ook een *negatief imago* van de buurt als verklaring voor onveiligheidsgevoelens. Dit imago is vaak het gevolg van aanhoudende, negatieve mediaberichten en onderlinge gesprekken over criminaliteit in de buurt. Daarnaast worden verhoogde aandacht van de politie voor de buurt en toename van surveillance genoemd als reden om zich in de eigen buurt onveilig te voelen: er speelt kennelijk genoeg voor de politie om in deze omgeving aanwezig te zijn.

7. *Inbraak*

Respondenten spraken ook veelvuldig over woninginbraak. In meerdere buurten was er in het recente verleden sprake van een inbraakgolf. Maar ook al was de inbraakgolf in een onderzochte buurt inmiddels tien jaar geleden, toch brachten buurtbewoners de impact van deze gebeurtenissen ter sprake. Een enkeling deed dit op basis van eigen slachtofferschap, maar het thema inbraak werd vooral op basis van de onderlinge uitwisseling van verhalen aangedragen.

8. *Maatschappelijk onbehagen*

In de beleving van onveiligheid in de buurt werd ook de nodige *projectie* van maatschappelijk onbehagen zichtbaar. Achter de op buurtniveau beleefde problematiek schuilt een veelvoud aan abstracte, maatschappelijke sentimenten. Veel respondenten ventileerden dan ook een *heartfelt* zorg dat het met Nederland de verkeerde kant op gaat en dat de overheid en politici hier in hun ogen onvoldoende tegen doen. Men maakt zich bijvoorbeeld zorgen over individualisering, immigratie en armoede in de samenleving, maar ook in de eigen buurt. De nabijheid van deze bredere, maatschappelijke problemen maakt dat lokale zorgen in de beleving van respondenten een extra negatieve lading krijgen.

Theoretische weging van onze bevindingen

We tellen onze bevindingen nu op. Vergeleken met eerdere empirische en theoretische inzichten over onveiligheidsbeleving op buurtniveau zijn er de nodige overeenkomsten gevonden over de invloed van: sociale stabiliteit, heterogeniteit in de bevolkingssamenstelling, negatieve imago's van buurten en de sociale kwaliteit van buurten. Door deze kwalitatieve verkenning zijn ook verdiepende inzichten ontstaan over de rol van specifieke locaties, de neutraliserende werking van vermijdingsgedrag, de langetermijnpact van een inbraakgolf en de invloed van maatschappelijk onbehagen.

Onveiligheidsbeleving in de buurt werd door respondenten vanzelfsprekend gekoppeld aan *locaties* waar jongeren samenkomen. Men verdenkt hen van criminele handelingen, maar is daar niet zeker van. Dit relatief vage, maar veelgehoorde verhaal wijst op een stevige, negatieve uitwerking van de aanwezigheid van hangjongeren op de veiligheidsbeleving van buurtbewoners. *Vermijdingsgedrag* bleek in de

uitleg van respondenten vooral bij te dragen aan een gevoel van persoonlijke controle over de dreiging van criminaliteit. Er blijkt een sterk neutraliserende werking van vermijdingsgedrag op onveiligheidsbeleving uit te gaan. Het nemen van preventieve maatregelen en het eigen maken van een routinewaakzaamheid maken in de ogen van buurtbewoners een functioneel deel uit van het dagelijks leven (Jackson & Gray 2010). Een inbraakgolf blijft buurtbewoners lang bij, vooral wanneer men elkaar via social media of in persoonlijk contact steeds aan deze dreiging blijft herinneren. Ten slotte werd er in de verhalen van de respondenten ook de nodige projectie van *maatschappelijk onbehagen* op het thema ‘onveiligheid in de buurt’ zichtbaar.

Unieke mixen van lokale verklaringen

De meest in het oog springende bevinding is echter dat wanneer de verhalen van onze respondenten per buurt afzonderlijk worden bestudeerd, dan zichtbaar wordt dat er *in elke buurt* steeds sprake is van *een ander samenspel aan elementen* die in samenhang de aangetroffen ‘verstoorde veiligheidsbeleving’ uitlegbaar maken. Deze bevinding heeft een belangrijke implicatie voor de aangetroffen acht centrale thema’s in de verhalen van respondenten: er kunnen *geen one size fits all solutions* voor onveiligheidsbeleving op buurtniveau worden aangedragen. Onze bevindingen onderstrepen dan ook de eerder wetenschappelijk bepleite noodzaak tot het verrichten van maatwerk in de analyse én in de aanpak van onveiligheidsgevoelens in buurten (Henig & Maxfield 1978; Hale 1996; Van Noije & Wittebrood 2010; Weisburd & Eck 2004; Bennett 1991).

Wel kunnen de volgende richtlijnen voor de aanpak van ‘onveiligheidsbeleving’ worden gegeven:

- Leg vooral de nadruk op de ontwikkeling van onveiligheidsgevoelens op buurtniveau en blijf deze waar mogelijk zowel kwalitatief als kwantitatief monitoren: cijfers over een grotere groep vragen om individuele verhalen en andersom.
- Focus op vragen als ‘Voelt u zich wel eens onveilig in uw buurt?’ en ‘Komt het wel eens voor dat u plekken in uw buurt vermijdt, omdat u ze niet veilig vindt?’ en zoek naar negatieve ontwikkelingen door resultaten van opvolgende meetmomenten per wijk te vergelijken.

- Wees bij de interpretatie van eventuele, negatieve ontwikkelingen niet te snel onder de indruk. Zet alleen in op het tegengaan van *significant*⁶ negatieve ontwikkelingen in de veiligheidsbeleving van buurtbewoners.
- Vergelijk wijken vooral *niet* aan de hand van gemiddelde scores, maar heb aandacht voor verschillen tussen wijken. Elke buurt kent immers zijn eigen mix aan elementen die de score uitlegt. Vergelijk dus alleen scores van vergelijkbare wijken of bij voorkeur met scores van dezelfde wijk op een eerder meetmoment.
- Haal bij significant negatieve ontwikkelingen in kwantitatieve monitoren het verhaal achter de cijfers op bij een zo verschillend mogelijke afspiegeling van buurtbewoners en heb ook aandacht voor het (verre) verleden en snelle veranderingen in de samenstelling van buurten.
- Kijk – met partners en actieve burgers – welke lokaal specifieke verklaringen er binnen gezamenlijk bereik liggen.
- Blijf steeds alert op lokale mixen van oorzaken.

Concluderend: daadkrachtig maatwerk

Het in dit artikel beschreven onderzoek bevat een aangescherpte probleemdefinitie voor een effectieve benadering voor het aanpakken van 'het onveiligheidsgevoel'. Het vernieuwende van deze benadering ligt niet zozeer in de twaalf verschillende mixen van 27 afzonderlijke interventies die aan de deelnemende gemeenten als beleidsadvies zijn uitgebracht. De werkelijke vernieuwing ligt besloten in de aangescherpte probleemdefinitie en de precisie van de lokale interventiemix als antwoord op de lokaal aangetroffen verklaringen.

De resultaten van ons empirisch werk in twaalf buurten waar onveiligheidsbeleving toenam, onderstrepen de noodzaak om in beleidsplannen voldoende ruimte te laten voor maatwerk op buurtniveau. Het aanpakken van 'het onveiligheidsgevoel' vraagt om meer dan daadkrachtige taal in verkiezingsprogramma's en beleidsplannen. Het werkelijk effectief bestrijden van gevoelens van onveiligheid

6 Significantie van verschil is *niet* af te lezen aan verschuiving in percentages in antwoordcategorieën. Hiervoor zijn de absolute aantallen achter de percentages nodig. Deze absolute aantallen kunnen het beste via een chikwadraattoets met elkaar worden vergeleken. Vraag hiervoor eventueel hulp aan statistisch onderlegde collega's.

vraagt in de uitvoering per wijk en buurt steeds opnieuw om verdiepende vragen, luisteren, uitproberen en écht samenwerken met verschillende professionals en burgers.

Literatuur

Bennett 1991

T. Bennett, 'The effectiveness of a police-initiated fear reducing strategy', *British Journal of Criminology* (31) 1991, p. 1-14.

Blokland 2008

T. Blokland, *Oog voor elkaar. Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2008.

Van den Brink 2007

G. van den Brink, *Prachtwijken?! De mogelijkheden en beperkingen van Nederlandse probleemwijken*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2007.

Cops 2012

D. Cops, *Angst voor criminaliteit bij jongeren. Een geïntegreerde benadering van een vergeten sociale groep*, Den Haag: Boom Lemma 2012.

Cozijn & Van Dijk 1976

C. Cozijn & J.J.M. van Dijk, *Onrustgevoelens in Nederland*, Den Haag: WODC 1976.

DuBow e.a. 1979

F. DuBow, E. McCabe & G. Kaplan, *Reactions to crime: A critical review of the literature*, Washington, DC: National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, US Government Printing Office 1979.

Duyvendak & Wekker 2015

J.W. Duyvendak & F. Wekker, *Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit*, Den Haag: Platform 31 2015.

Elffers & De Jong 2004

H. Elffers & W. de Jong, 'Nee, ik voel me nooit onveilig.' *Determinanten van sociale veiligheidsgevoelens*, Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling 2004.

Farrall & Gadd 2004

S. Farrall & D. Gadd, *Fear today, gone tomorrow: Do surveys overstate fear levels?*, Staffordshire: Keele University 2004, www.researchgate.net.

Farrall e.a. 2009

S. Farrall, J. Jackson & E. Gray, *Social order and the fear of crime in contemporary times*, Oxford: Oxford University Press 2009.

Ferraro 1995

K.F. Ferraro, *Fear of crime: Interpreting victimization risk*, New York: State University of New York Press 1995.

Ferraro & LaGrange 1987

K.F. Ferraro & R. LaGrange, 'The measurement of fear of crime', *Sociological Inquiry* (57) 1987, p. 70-101.

Fiselier 1978

J.P.S. Fiselier, *Slachtoffers van delicten: een onderzoek naar verborgen criminaliteit*, Utrecht: Ars Aequi Libri 1978.

Friese 2014

S. Friese, *Qualitative data analysis with ATLAS.ti*, Los Angeles: Sage 2014.

Fürstenberg 1971

F. Fürstenberg, 'Public reaction to crime in the streets', *The American Scholar* (40) 1971, afl. 4, p. 601-610.

De Groof 2006

S. de Groof, 'Het ongrijpbare onveiligheidsgevoel: een exploratie van de structuur binnen het veiligheidsconcept van mannen en vrouwen', *Tijdschrift voor Criminologie* (48) 2006, afl. 1, p. 19-34.

Hale 1996

C. Hale, 'Fear of crime: A review of the literature', *International Review of Victimology* 1996, afl. 4, p. 79-150.

Henig & Maxfield 1978

J. Henig & M.G. Maxfield, 'Reducing fear of crime: Strategies for intervention', *Victimology* 1978, afl. 2, p. 297-313.

Hirtenlehner & Farrall 2013

H. Hirtenlehner & S. Farrall, 'Anxieties about modernization, concerns about community, and fear of crime: Testing two related models', *International Criminal Justice Review* (23) 2013, afl. 1, p. 5-24.

Jackson 2004

J. Jackson, 'Experience and expression: Social and cultural significance in the fear of crime', *British Journal of Criminology* (44) 2004, afl. 6, p. 946-966.

Jackson 2006

J. Jackson, 'Introducing fear of crime to risk research', *Risk Analysis* (26) 2006, afl. 1, p. 253-264.

Jackson & Gray 2010

J. Jackson & E. Gray, 'Functional fear and public insecurities about crime', *British Journal of Criminology* (50) 2010, afl. 1, p. 1-21.

Kaal e.a. 2006

H. Kaal, G.N.G. Vanderveen & W. McConnell, 'Een postcodegebied is de buurt niet', *Sociologie* 2006, afl. 4, p. 371-394.

Lee 2007

M. Lee, *Inventing fear of crime. Criminology and the politics of anxiety*, Portland: Willan Publishing 2007.

Van Noije & Wittebrood 2010

L. van Noije & K. Wittebrood, 'What is fear of crime and how is it determined? A review of the literature', in: *CPSI: Changing perceptions of security and interventions* (7th EU framework programme), 2010, www.tno.nl/.

Pleysier 2010

S. Pleysier, *Angst voor criminaliteit onderzocht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

Sampson & Groves 1989

R.J. Sampson & W.B. Groves, 'Community structure and crime: Testing social-disorganisation theory', *American Journal of Sociology* (94) 1989, afl. 4, p. 774-802.

Sampson e.a. 1997

R.J. Sampson, S.W. Raudenbush & F. Earls, 'Neighborhoods and violent crime: A multi-level study of collective efficacy', *Science* (277) 1997, p. 918-924.

Sedikides & Brewer 2001

C. Sedikides & M.B. Brewer, 'Individual self, relational self and collective self: Partners, opponents or strangers?', in: C. Sedikides & M.B. Brewer (red.), *Individual self, relational self, collective self*, Philadelphia: Psychology Press 2001, p. 1-7.

Spithoven 2017a

R. Spithoven, *Keeping trouble at a safe distance. Unravelling the significance of 'the fear of crime'*, Den Haag: Eleven International Publishing 2017.

Spithoven 2017b

R. Spithoven, 'Verstoorde veiligheidsbeleving. In gesprek met buurtbewoners over "de onveiligheid" in hun buurt naar aanleiding van gestegen "gevoelens van onveiligheid"', *Tijdschrift voor Veiligheid* (16) 2017, afl. 4, p. 3-23.

Vanderveen 2006

G.N.G. Vanderveen, *Interpreting fear, crime, risk and unsafety*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006.

Weisburd & Eck 2004

D. Weisburd & J.E. Eck, 'What can police do to reduce crime, disorder and fear?', *The Annals of the American Academy* (593) 2004, p. 42-65.